

УСУЛҲОИ МУАЙЯН НАМУДАНИ БУҒУЗИИ МОДАГОВҲО

Раҳимов Ш.Т.- д.и.к., Институти чорводории АИКТ, **Раҷабов Н.А.** - н.и.к., дотсент, **Даминова К.Ҳ.**- н.и.к., **Тӯраев С.О.**, **Назаров А.А.**- ассистентони ДАТ ба номи Ш. Шохтемур

Калимаҳои калидӣ: ректалӣ, бордоркунӣ, таъхиси озмоишгоҳӣ, дастпӯшак, конусшакл, шоҳаи бачадон, ултрасадо, мануалӣ, иқтисодӣ.

Такрористехсолкунии чорво яке аз хусусиятҳои муҳими биологӣ ба ҳисоб рафта, асоси технологияи тараққиёти соҳаи чорводорӣ, яъне нигоҳубин, парвариш ва аз он гирифтани маҳсулотро дар бар мегирад. Бинобар ин дараҷаи такрористехсолкунии чорво дар маҷмӯъ самаранокии иқтисодии на танҳо хоҷагӣ, балки соҳаро муайян менамояд.

Аз ин лиҳоз, дар истехсолот чорӣ намудани усулҳои баланд бардоштани қобилияти такрористехсолкунии чорво, дар давоми сол аз ҳар як сар модагов як ғӯсола гирифтани таъмини пурраи нигоҳубини он яке аз вазифаҳои муҳими рушди соҳа ба ҳисоб меавад.

Буғузии модагов хусусияти ирсӣ ба шумор рафта, он аз бордоршавии то таваллуд шудани ғӯсоларо дар бар мегирад. Ин давра ба ҳисоби миёна 285 рӯзро ташкил дода, аз 270 то 300 рӯз давом ёфтаниш мумкин аст. Аз нуқтаи назари илми биология аз 100 сар модагов дар давоми сол 95-100 сар ғӯсола гирифтани имконпазир аст. Барои расидан ба ин ҳадаф донишмандони таъсири омилҳои ирсӣ ва ғайриирсӣ, ки ба дараҷаи бордоршавии модагов таъсири худро мерасонад, хеле муҳим мебошад (Прокофев М.И., 1983; Гордон А., 1988; Гасанов А.Т., 1990; Раҳимов Ш.Т., 1990; Мадисон В.В., Мадисон Л.В., 2000; Киса И.С., 2000 ва диг.).

Дар баробари ин қайд кардан ба маврид аст, ки айни замон дар миқёси кишвар хоҷагиҳо аз 100 сар модагов 65-70 сар ғӯсола ба даст меоранд. Аз ин нишондод ба чунин хулоса омадан мумкин аст, ки аз 30-35 %-и модагови мавҷуда дар давоми сол хоҷагидор маҳсулот (ғӯшту-шир) ба даст оварда наметавонад. Илова бар ин натиҷаҳои таҳқиқотҳои гузаронидашуда аз он далолат медиҳанд, ки саривақт бордор нашудани модагов дар ҳар як давраи чинсӣ (18-21 рӯз) ин нагирифтани 100-130 кг ғӯшт ва 3500-4000 кг шир ба шумор меавад.

Бинобар ин дар мақолаи мазкур усулҳои махсусе, ки баъд аз бордор намудани модагов буғузии онро муайян кардан мумкин аст, мушаххас оварда шудааст.

Барои муайян кардани ин ҳолат усулҳои зерин истифода бурда мешавад:

- рафтори модагов баъд аз бордор кардани он (рефлекс);
- мануалӣ;
- ректалӣ;
- озмоишгоҳию таъхисӣ;
- ултрасадо.

Ҳамаи ин усулҳоро дар хоҷагиҳои чорводорӣ, хонаводаҳо аз рӯйи ҳолати физиологияи индивидуалии модагов ва муҳлати бордоршудани он истифода мебаранд, ин усулҳоро бо таври муфассал шаҳр медиҳем.

Рафтори модагов баъд аз бордор кардани он (рефлекс). Баъди 30 рӯзи бордор кардани модагов дар аксари вақт буғузии онро аз рафтори он муайян менамоянд. Агар модаговгӯ ором ва бо эҳтиёт рафтор намояду бо иштиҳо хӯрок хӯрад, эҳтимолияти буғузии он бештар аст. Ба ғайр аз ин модагов баъди 18-21 рӯзи бордор шуданиш, такроран ба хоҳиш намеояд. Боз як чанд ҳолатҳо дигар низ вучуд дорад, ки эҳтимолияти буғузии модаговро нишон медиҳад.

✓ *Омадани луоб аз маҳбал...* Ин ҳолатро дар муҳлати 1,5-2,0 моҳи баъд аз бордор намудани он аз маҳбали узви таносули чинсӣ каме омадани луоб ва ё хушк гаштани он дар қисмати бадани кист ва дум мушоҳида карда мешавад.

✓ *Ҳолати пашми* - говчӯши ботаҷриба ва мутахассисон (зооинженер, байтор) дар аксари вақт буғузии модаговро аз ҳолати пашми он муайян менамоянд. Агар пашми модагов ҳамвор ва чиллдор бошад, ин далели буғузии он ва рост исода бошад – аз қисми он далолат медиҳад.

Мануалӣ. Асоси ин усулро дастмол намудани ғӯсола аз беруни ишқаи модагов ташкил медиҳад. Бо истифода аз ин усул ба таври аниқ буғузии модаговро дар 4-5 моҳагии он муайян кардан мумкин аст. Аммо ин усулро дар аксари ҳолат мутахассис гузаронида метавонад. Барои ин аз тарафи рости шикам тақрибан 50 см поёни чуқурии қисми холигии шикам ва андаке қафои қабурға дастро менамоянд. Баъдан як хел ба шикам

зер мекунанд. Барои ҳис намудани гӯсола ин намуди ташхисро саҳар то ба модагов хӯрок додан, гузаронидан тавсия дода мешавад.

Ректалӣ. Муайян намудани буғзии модаговро бо истифода аз ин усул танҳо мутахассиси тачрибадор гузаронида метавонад. Дар айни замон ин усул бо таври васеъ истифода бурда мешавад. Моҳияти ин усул аз муайян намудани буғзии он бо даст-даст кардан ба воситаи рӯдаи рости модагов иборат мебошад. Ин усулро баъд аз 40-60 рӯзи бордор намудани модагов истифода бурдан мумкин аст.

Модаговҳое, ки баъд аз гузаронидани бордоркунӣ бордор нашудаанд дар давоми 2 - 3 моҳ баъзан ба хоҳиш намеоянд. Аммо дар баъзе аз модаговҳои бордоршуда аломатҳои ба хоҳиш омаданро мушоҳида кардан мумкин аст. Бино бар ин бо мақсади бармаҳал муайян кардани буғзии модагов усули ректалиро истифода мебаранд. Барои дуруст муайян кардани буғзии модагов бо усули мазкур тачрибаи амалии зиёд доштан зарур аст. Ба ғайр аз ин сохти узвҳои чинсии модаговро нағз доништан лозим аст.

Пеш аз оғоз намудани усули ректалӣ муайян кардани ҳолати буғзии модагов дастпӯшаки резиниро дар даст пушида, ба он равшан ё собун молидан лозим аст. Пас аз ин кафи дастро поён ва ангуштонро рост ба шакли конус намуда, бо девораи поёни рӯдаи рости модагов дастро ворид менамоем. Пеш аз даст-даст кардани бачадон аз рӯдаи рост, ахлоти онро тоза намуда, гази рӯдаи ростро хорич мекунем. Ҳангоми даст-даст кардан аз рӯдаи рост пеш аз ҳама масома (мочевой пузырь) аз ҳисоби нокшакл (грушевидный) будан ба даст тез ҳис карда мешавад, аз ин лиҳоз кӯшиш менамоем то, ки бачадонро аз масома фарқ карда тавонем. Дар натиҷаи дарёфт кардани бачадон, онро бо панҷаи ишорати ё мобайнӣ ба даст мегиранд, ки айнан дар ҳамон ҷой шоҳаи бачадон ҷойгир мебошад.

Ҷағзи танаи бачадони модагови қисир аз 3,8 то 5,1 см мебошад. Пайваस्तкунандаи байни бачадон ва шоҳаи он ҳаракати палея мебошад. Тавассути ҳаракати ангуштони даст байни шоҳаҳои бачадон ҷойи бо ҳам пайвастшавии онҳоро меёбанд. Шоҳаҳои бачадонро бо тамоми дарозӣ ба боло бардошта, қафотар кашида бо воситаи даст кардан буғзии онро муайян мекунанд. Паҳмии шоҳаҳои бачадони модагови қисир 3 см, дарозии онҳо бошад тақрибан 38 см аст.

Пас аз 30 рӯзи бордоршавии модагов бо даст-даст кардан, танҳо хубобчаи амниотикиеро, ки диаметри он 2 см мебошад дарёфт карда мешавад, аммо ин натиҷа на он қадар бозътимод аст. Хубобчаи насл дар синнӣ 5 - моҳагӣ каме дарозрӯя шуда диаметраш тақрибан 3 см мешавад, ки онро дар байни ангушти ишорати ва мобайни гирифта палмосидан муайян кардани буғзии он осонтар мебошад. Дар ин ҳолат дар шоҳаҳои бачадон хусусияти хоси лағжиши пайдо мешавад, ки ба чизи дигар монанди надорад. Барои ҳамин дар бластосист то ҳафтаи 7-ум хусусияти лағжиши мавҷуд мебошад, пас аз ин, чунин хусусият аз байн рафта, фишори дохили хубобча паст гардида, дар 45 рӯзагии буғзӣ хубобча нисбатан калонтар шуда, шакли тухмро доро мешавад. Дар ин маврид дарёфт намудани он нисбатан осон мебошад. Дар охири моҳи дуоми буғзӣ нуқтаи шоҳаи бачадон, ки дар он ҷо насл ҷойгир аст, паҳмиаш тақрибан 5 см шуда, хубобчае, ки дар он насл мебошад ба ҳаҷми тухми мурғбаробар мешавад. Дарозии насл дар моҳи сеюми буғзии модагов 15 см буда, паҳмии он тақрибан 8 см мебошад.

Аз моҳи панҷуми давраи буғзӣ бачадон ба қисми поёни устухони кос фаромада, дар ин вақт ҳолатҳое мешавад, ки насл ҷойи худро тағйир медиҳад, аксар вақт бо усули палмосидан буғзӣ муайян карда мешавад, дар баъзе ҳолатҳои дигар не, барои он, ки насл дар чуқурии бачадон рафта ҷой гирифтааст. Аз ҳама хубтар буғзии модагов дар байни моҳи 6-ум ва байни моҳи 7-ум аз рӯйи ҳолати бачадон, рағҳои хунгард ва тарангии гарданаки бачадон муайян карда мешавад.

Дар моҳҳои охир муайян кардани буғзӣ хело осон мешавад, чунки насл аз рӯйи зиёд шудани вазни худ ба поён мефарояд, дар ин ҳолат аз тарафи рости қадкашак (паху), ки тақрибан 20 см аз паҳлӯи банди зону ва камтар аз он поёнтар ҷойгир мебошад, ҳангоми бо даст саҳт зер кардан чунбиши гӯсола ҳис карда мешавад.

Усулҳои озмоишгоҳии-ташхисӣ .

Муайян намудани миқдори прогестерон. Баъд аз 30 рӯзи бордор намудани модагов дар организми он меъёри гормонҳо дар хун иваз мешавад. Бинобар ин сабаб дар натиҷаи гузаронидани ташхиси биохимиявӣ нисбати мавҷудияти прогестерон имконият медиҳад, ки буғзии модаговро аниқ муайян менамоем. Дар ҳолати бордор шудани модагов меъёри прогестерон дар таркиби шир ва ё хун мунтазам зиёд шудан мегирад. Дар ҳолати бо муваффақият анҷом додани бордоркунӣ миқдори гормони прогестерон дар таркиби шир зиёд шудан мегирад.

Ташикси шир. Гузаронидани ташхиси шир барои муайян намудани буғузии модагов дар шароити хона ҳам имконпазир аст. Барои ин ду усул мавҷуд аст:

- як чакра ширро ба стакани, оби тозаи хунук дошта ҳамроҳ менамоем. Дар ҳолате, ки шир бе нишон ҳал шавад эҳтимолияти буғузии модагов бештар ва дар ҳолати дар қисми болои об тақсим шуда шакли доираро пайдо кунад модагов қисир буданаш мумкин аст.

- 5 мл шири навҷӯшидаро ба 5 мл спирти тоза ҳамроҳ менамоем ва агар дар давоми як чанд дақиқа шир бурад (свернулас) – гов буғӯз аст.

Тахминан баъд аз рӯзи 23-юми бордор кардан бо ёрии тест муайян кардан мумкин аст, ки модагов бордор шудааст ё не.

Ултрасадо. Ин таҷҳизоти ҳозиразамон имконият медиҳад, ки буғузии говро дар муҳлати афзоши барвақтии гӯсола муайян намоем. Дар баробари ин дастгоҳи мазкур нафақат буғузии модагов, балки ҳолати паталогии гӯсоларо низ нишон медиҳад. Ин усулро баъд аз 30 рӯзи бордор намудани модагов гузаронидан мумкин аст, зеро дар ҳолати то 30 рӯзагӣ гузаронидан он сабаби бачапартоӣ шуда метавонад.

Баъд аз муайян намудани буғузии модагов хело муҳим аст, ки пешаки вақти таваллуд шудани гӯсоларо аниқ муайян кунем. Барои ин истифода намудани тавқими буғузии гов хело муҳим мебошад. Бо ёрии ин тақвим муайян намудани вақти таваллуди гӯсола ва мувофиқан ба ин қатъ намудани ширдӯшии модаговро (2,0-2,5 моҳпеш аз таваллуд) дуруст интиҳоб кардан мумкин аст. Бинобар ин дар чадвал тавқими буғузии модагов оварда шудааст, ки дар қисмати аввал санаи бордоркунии он ва қисмати дувум рӯзи таваллуд нишон дода шудааст.

Чадвал - Тавқими буғузии модагов

Санаи бордор- кардан	Санаи зоиш	Санаи бордор- кардан	Санаи Зоиш	Санаи бордор- кардан	Санаи зоиш	Санаи бордор- кардан	Санаи зоиш
Январ	Октябр	Апрел	Январ	Июл	Апрел	Октябр	Июл
1	12	1	10	1	12	1	12
5	17	5	15	5	16	5	17
10	22	10	20	10	21	10	22
15	27	15	25	15	26	15	27
20	1/11	20	30	20	1/5	20	1/8
25	6/11	25	7/11	25	6/5	25	6/8
Феврал	Ноябр	Май	Феврал	Август	Май	Ноябр	Август
1	13	1	10	1	12	1	12
5	17	5	14	5	17	5	17
10	22	10	19	10	22	10	22
15	27	15	24	15	27	15	27
20	2/12	20	1/3	20	1/6	20	1/9
25	7/12	25	6/3	25	6/6	25	6/9
Март	Декабр	Июн	Март	Сентябр	Июн	Декабр	Сентябр
1	11	1	13	1	12	1	12
5	15	5	17	5	17	5	16
10	20	10	22	10	22	10	21
15	25	15	27	15	27	15	26
20	30	20	¼	20	2/7	20	1/10
25	4/1	25	6/4	25	7/7	25	6/10

Хулоса - ҳамин тариқ аз нишондодҳои чадвал ба чунин хулоса омадан мумкин аст, ки сари вақт муайян намудани буғузии модагов нишондоди муҳими истехсолию-иктисодӣ ҳисобида мешавад. Аз ин рӯ дуруст ба роҳ мондани бардоркунии чорво, сари вақт муайян намудани ҳолати буғузии чинсҳои модина, инчунин бартараф кардани камбудихоӣ ҷойдошта нисбати зиёд гардонидани истехсоли маҳсулоти чорво (ширу-гӯшт) ва дар ин замина таъмини амнияти озуқавории кишвар хело муҳим мебошад.

АДАБИЁТ

1. Гасанов А.Т. Резервы увеличения производства молока и молочных продуктов / А.Т. Гасанов // М.: Агропромиздат, 1990. - С. 140.
2. Гордон А. Контроль воспроизводства сельскохозяйственных животных / А. Гордон / М.: Агропромиздат, 1988. - С.14.
3. Кыса И.С. Ускоренное воспроизводства высокопродуктивных племенных животных в молочном и мясном скотоводстве на основе новых биотехнических методов: автореф. дисс. докт. биол. наук / И.С. Кыса // Дубровицы, 2000.- 42 с.
4. Мадисон В.В., Мадисон Л.В. Возможности и особенности современных биотехнологий воспроизводства// Аграрная наука-2000. -№6.-С.22.
5. Прокофьев М.И. Регуляция размножения сельскохозяйственных животных / М.И. Прокофьев // Л.: Наука- Ленинградское отделение, 1983. – 264 с.

6. Рахимов Ш.Т. Биотехнологические методы воспроизводства молочного скота - в практику / Ш.Т. Рахимов, Ходжаев С., Иргашев Т.А. // Сб. научн. тр.: Научное обеспечение животноводства Таджикистана - Душанбе: Ирфон, 1990. – С. 63-71.

АННОТАЦИЯ

МЕТОДЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ОТЕЛА КОРОВ

В данной статье авторами, при проведении научных и практических исследований, обоснованы методы осеменения коров и их эффективность. Результаты проведённых исследований и практических опытов свидетельствуют о том, что своевременное определение признаков охоты у коров и правильно организованное проведение осеменения позволяют уменьшить яловость коров. Успешное осеменение коров не только позволяет увеличить производство продуктов животноводства: мяса и молока, но и улучшить экономические показатели хозяйств. В целом, все это способствует решению одной из важнейших стратегических задач, поставленной Правительством Республики – обеспечение продовольственной безопасности страны.

Ключевые слова: ректальное осеменение, лабораторное исследование, перчатки, конусовидные рога матки, ультрозвуковые, мануальное, экономический.

ANNOTATION

CALVING METHODS COW

In this article, the authors substantiate the methods of insemination of cows and their effectiveness when conducting scientific and practical research. The results of the research carried out and practical experiments indicate that timely determination of the signs of hunting in cows and the correctly organized insemination allow to reduce the barrenness of cows. Successful insemination of cows not only increases the production of livestock products; meat and milk, but will also improve the economic performance of farms. In general, all this contributes to the solution of one of the most important strategic tasks set by the Government of the Republic - ensuring the country's food security.

Key words: rectal, insemination, laboratory research, gloves, cone-shaped, uterine horns, ultrasonic, manual, economic.